

EDEBİYATIN KISA TARİHİ

EDEBİYATIN KISA TARİHİ

Doğukan Ali PAKER

 Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı, Yüksek Lisans Öğrencisi.
dogukanpaker@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Yayın Değerlendirme
DOI: ijof.881605
Yükleme Tarihi: 16.02.2021
Kabul Tarihi: 13.04.2021
Yayınlanma Tarihi: 30.06.2021
Sayı: 5
Sayfa: 264-271

Article Information: Book Review
DOI: ijof.881605
Received Date: 16.02.2021
Accepted Date: 13.04.2021
Date Published: 30.06.2021
Volume: 5
Page: 264-271

Atıf / Citation

Paker, Doğukan Ali (2021). Edebiyatın Kısa Tarihi. *International Journal of Filologia*, 4 (5), 264-271.

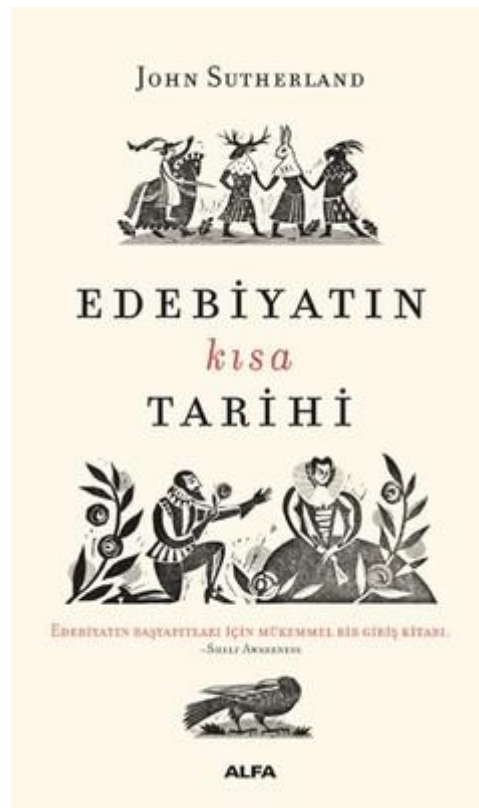
EDEBİYATIN KISA TARİHİ

(John Sutherland, Çev. Tufan Göbekçin, İstanbul: Alfa Yayınları, Mayıs 2018, 384 Sayfa, ISBN: 978-605-171-693-0.)

Edebiyatın Kısa Tarihi, İngiliz akademisyen John Sutherland tarafından 2013 yılında kaleme alınır. Edebiyat tarihine kısa bir bakış/giriş niteliği taşıyan kitapta John Sutherland, edebiyatın tarihi serüvenini “efsanevi başlangıçlar” olan mitlerden alıp dijital ekranlardaki e-kitaplara kadar getirir. *Edebiyatın Kısa Tarihi* kitabı, edebiyat festivallerinden edebî eserin yayımlanma sürecine, edebiyat-sinema ilişkisinden edebiyata uygulanan sansüre kadar çeşitli yazıları barındırır. Kitapta Büyülü Gerçekçilik, Metafizik, Modernizm, Absürdizm, Dekadanizm gibi akımların edebiyata nasıl yansıdığını gösteren ve İngiliz edebiyatının tarihi ile İngiliz yazarların anlatıldığı yazılar da mevcuttur. Bu eser kitap formatının ve edebiyatın gelecekte nasıl bir hâl alacağı noktasını tartışarak sonlanır.

Bu değerlendirme yazısında kitaptaki İngiliz/Amerikan edebiyatına ve Avrupa edebiyatına ayrı başlıklarla değinilen bölümler, yazının kapsamını aşacağı düşünüldükçe dışarıda tutulmuş, yazarın, edebiyat sanatını ele aldığı bölümlere odaklanılmıştır.

Kırk bölümden oluşan kitabın ilk bölümünde John Sutherland “Edebiyat Nedir?” sorusuna cevap aramaya çalışır. Sutherland bu soruya cevap vermenin zor olduğunu belirtse de edebiyatın kendisine bakarak soruyu cevaplamaya çalışır ve edebiyatın “bizi insan kıl”dığını vurgular. Sutherland’e göre edebiyat hayatımızı zenginleştirip zihnimizi genişletir. Edebiyat “insan zihninin çevresindeki dünyayı ifade etme ve yorumlama yeteneğinin zirvesi”dir (Sutherland, 2018: 17). Bütün bu olanakları geliştirmek ve edebiyattan daha fazla verim almak, insanın edebiyatı iyi okumayı öğrenmesine bağlıdır. Büyük edebî eserlerin her okunduğunda, okuyucuya ayrı bir yönünü göstereceğini belirten Sutherland, onları büyük yapan

özelliğın bu yenilikleri olduğunu söyler. Yazara göre nitelikli edebî eserler okuyucuya “her zaman yeni bir şey sunmayı başarır” (Sutherland, 2018: 12). Bu yenilikler hangi kaynaktan gelirse gelsin okuyucunun yaşına bağılı olmaksızın bir şeyler sunar. Edebiyatın temel gücünün “hayal gücü” olduğunu vurgulayan Sutherland, insanın varoluşsal sorunlarına, edebiyatın bu temelinden hareketle cevaplar aradığını belirtir. Edebiyatı “kendi zihnimizden daha büyük zihinlerle kurulan bir diyalog” (2018: 371) şeklinde tanımlayan Sutherland, okuyucunun pasif bir pozisyonda olamayacağını, yani eseri bir yazarın monologuymuş gibi okunmamasını, eser karşısında okuyucunun aktif bir tavır alması gerektiğini vurgular. Okuyucu elindeki metni sorgulamalı, satır aralarını iyi okumalı, yazarla bir diyalog halindeymiş gibi davranmalıdır. Edebî bir eseri okumak tek taraflı bir işmiş gibi görünse de okumak iki insanın etkileşimde olduğu bir durumdur.

John Sutherland edebiyatın “yazıya dökülmeden” önce sözlü olarak geliştiğini ve bu sözlü edebiyatın ya da “konuşulan edebiyat”ın başlangıcı olarak mitlerin olduğunu söyler. Mitin “ilkel” olmayıp karmaşık bir yapıda oluşunu ve yazılı edebiyata göre mitin, insanlığın varolduğundan beri, insanla birlikte olduğunu belirtir. Mit oluşturmak insan doğasının bir parçası olup insanın kim olduğunu bilmesinin, dünyadan anlam çıkarmasının bir yoludur. Sutherland’ın burada anlam çıkarmaktan kastettiği, çiftçi toplumlar için bilimin olmadığı eski zamanlarda doğanın mevsimsel ritmi -yeryüzünün baharda doğması ve sonbaharda ölmesi-gizemli bir konudur. Bu gizemli konunun yeryüzünde sürekli tekrarlanması “doğurganlık mitler”inin oluşmasını sağlar. Sutherland’ın mitler konusunda işaret ettiği bir diğer nokta ise dikkatli bakılırsa “çağdaş edebiyatın dokusu”na ve kültüre işlemiş bazı mitsel unsurların olduğudur. Bu unsurları *Titanic* gemisinin ismiyle Antik mitte yaşayan Titanlar kabilesinin ismi arasındaki bağlantıyla çarpıcı bir şekilde örnekler. Böylece yakın tarihten örnek vererek John, mitlerin modern yaşamda da bir şekilde devam ettiğini ve geliştiğini gösterir. Destanlar için “ulusların doğuşuna” işaret ettiğini söyleyen Sutherland, destanın mitten türediğini ve bu iki tür arasında tarihsel olarak kesişme noktalarının net olarak bulunduğunu söyler. İngiliz destanı *Beowulf*’tan örnek gösteren Sutherland, bu destandaki ejderhalar ve Grendeller gibi canavarların mitsel olduğunu, *Beowulf*’un kahramanlıklarının destana özgü bir unsur taşıdığını belirtir. Destanların ortak temasının “kahramanlıkla uygarlığın inşa edilmesi ve insan doğasındaki vahşi mirasın evcilleştirilmesi” olduğunu söyler (Sutherland, 2018: 28). En eski destan kabul edilen *Gulgamış*’tan beri, destan denilen bütün edebî eserlerde bunun izleri görülmektedir. Sutherland, her ülkenin iyi edebiyat yapabileceğini fakat epik edebiyat yapamayacağını belirterek sadece büyük milletlerin destan sahibi olabileceğinin altını çizer. Günümüzde ülkelerin destan üretmediğini, artık destanların edebiyat müzesinde “edebiyatın dinazorları” olduğunu söyler.

Sutherland “İnsan Olmak Tragedya” başlıklı bölümde tragedyanın hayatın amacını sorgulayan ve “bizi insan kılan” gizemli koşullar taşıdığına değinir. Tragedya söz

konusu olunca akla ilk Aristoteles'in tragedya ve *Kral Oidipus*'u incelediği *Poetika* adlı eseri gelir. Sutherland da bu tragedya ile ilgili bölümde *Kral Oidipus* oyununa değinir ve Aristoteles'in tragedya ile ilgili görüşlerini aktarır. Aristoteles'in "katarsis" teorisinden bahsedip tragedyaların hâlen neden insanları etkilediğinin cevaplarını arar.

Sutherland edebiyat ödülleri ve festivallerine değindiği bölümde, edebiyat ödüllerinin aslında masum olmadığını belirtip "sistemli biçimde düzenlenen edebiyat ödüllerinin bizim zamanımıza özgü" olduğunu söyler (2018: 354). John Sutherland'e göre edebiyat ödüllerine ihtiyaç duyulmasının nedenleri şunlardır: Birincisi, rekabet çağında yaşıyoruz ve "kazanmak her şeyden önemlidir." Ödül sistemi edebiyata kazananlar ve kaybedenler unsurlarını katar. Böylece edebiyatın "bir tür stadyum ya da gladyatör arenası" haline geldiğini belirtir. İkinci neden ise okurun sabırsızlığıdır. İyi edebiyatın anlaşılması için zamana gerek olduğunu vurgulayan Sutherland "okur kendi çağının en büyük yazarlarının kimler olduğunu hemen bilmek" ihtiyacı duyduğunu söyler (2018: 357). Sutherland'a göre okurun bu ihtiyacını da edebiyat ödülleri karşılamaktadır. Üçüncüsü ise ödüllerin okura sunduğu rehberlik işlevidir. John Sutherland'ın "edebiyat hiçbirimizin zirvesine tırmanamayacağı bir dağ gibi; seçtiğimiz yolu mümkün olabildiğince dikkatle takip ederek yamaçlarına tırmanabilirsek kendimizi şanslı hissedebiliriz ama dağın zirvesi daha da yukarılara uzanır" (2018: 345) sözünden hareketle edebiyat ödülleri okuyucuya, zirveye tırmanışında "yol işaretleri" işlevi görür. Sutherland en önde gelen edebiyat ödüllerinin tarihlerinden bahsettikten sonra kitap fuarları ve festivallerine değinir. Ona göre kitap festivalleri "edebiyatın pop konserleri"dir (Sutherland, 2018: 361). Festivallerde yazar okurlarıyla buluşma fırsatı yakalarken yayıncılar ise hangi kitaplarının çok sattığıyla ilgilenir. Sutherland okuma gruplarının "edebiyat hakkında konuşma şeklimizi değiştirdi[ğini]" ve "üreticilerle tüketiciler arasında yeni iletişim kanalları açtı[ğını]" belirtir (2018: 362). Okuma gruplarının gitgide yayıncılar karşısında bir otorite hâlini aldığını ve okuma gruplarının edebiyatı canlı tuttuğunu vurgular.

Edebiyatın sansüre uğraması konusunda otoritelerin eski zamanlardan beri kitaplardan endişe duyduğunu dile getiren Sutherland, kitapların otoriteler tarafından "huzur bozucu" ve "devlet için potansiyel bir tehdit" olarak görüldüğünü, hatta Platon'un, ideal devletin güvenliğinin sağlanması için bütün şairleri sürgüne göndermekten yana olduğunu belirtir. Farklı toplumların kitaplara sansür uygulama konusunda farklı yaklaşımlar sergilediklerini söyleyen Sutherland Fransa, Rusya, ABD, Almanya ve Britanya arasında bir karşılaştırma yaparak bu durumu açıklar. Sutherland sansürün kötü sonuçlarının yanı sıra otoritelerin uyguladıkları sansürlerin istemeden edebiyata fayda sağladığını aktarır. Sutherland bu faydaya örnek olarak Rusya'da yazarların bürokratik engeli aşmak için toplumsal eleştiriyi incelikli ve dolaylı yoldan yapabilme yetenekleri kazandıklarını gösterir. Edebiyatın sansür altında bile büyük işler çıkarabileceğinden ve

edebiyatın “zümrüdüanka kuşu gibi kendi küllerinden” doğabileceğini savunur (Sutherland, 2018: 233).

Edebiyatın “sayfaların dışı”na farklı formlarla aktarıldığını belirten Sutherland edebiyat ile sinema/TV arasındaki ilişkiye değinir. Sinema/TV sektörleri şüphesiz edebiyattan en çok beslenen sektörlerdir. Sinema/TV yapımları sayesinde edebî bir eser milyonlarca izleyici ile buluşabilir. Sutherland burada *Dracula* romanını örnek verir. *Dracula* romanı kitap olarak çıktığı ilk zamanlar pek başarılı olamaz fakat sinemaya uyarlandığı zaman başarıyı yakalar. Sutherland edebiyat uyarlamalarının yapılmasını üç nedenle açıklar. İlki “iyi olan” edebî eserden faydalanarak para kazanmaktır. İkincisi uyarlama yapılması yeni okurlar ve yeni pazarlar demektir. J. K. Rowling’in *Harry Potter* eserini hatırlatan Sutherland kitapların film uyarlamalarından sonra milyonlarca sattığını belirtir. Üçüncü neden ise “orijinal metinde saklı olan veya eksik kalan şeyi keşfetmek ya da geliştirmek” olduğunu söyler (Sutherland, 2018: 291). Uyarlamaların edebiyat için sınırsız fırsatlar yaratabileceğini söyleyen Sutherland, edebiyat uyarlamaları için temel birkaç problemden bahseder. İlk sorun uyarlamanın orijinal metne ne kadar benzeyeceğidir. İkinci sorunsu filme uyarlanmış metni tekrar okumak isteyen okuyucunun kendi zihninde yarattığı karakterlerin yerini filmdeki karakterlerin alacağıdır. Sutherland edebiyat uyarlamalarının ilerleyen teknoloji ile gelecekte beş duyu organıyla hissedebileceğimiz sanal bir edebiyat dünyası oluşturacağını tahmin eder.

Sutherland “Edebiyatın Sahibi Kim?” başlıklı bölümde okuyucuyu kitabın telif, basım ve yayın mutfağının tarihine götürür. Sutherland elimizde tuttuğumuz kendi kitabının yayımlanma sürecini anlatarak kitabın telif, basım ve yayın sürecini anlatır. “Bir kitabın yazılması, yayımlanması ve satın alınmasıyla ilgili birçok farklı kişi ve süreç”in olduğu söyleyen Sutherland, telif hakkı konusunda kitaba sahip olan ev sahibi ile kitabın yazarı ve kitap yayıncısının telif hakkını farklı algıladıklarını belirtir. Sutherland, matbaanın tarihinden de bahseder. Günümüzde matbaacılar ile kitap satıcıları arasında bir ayrım söz konusu olsa da önceleri kitap satıcılarının matbaacılık faaliyetlerini sürdürdüklerine dikkat çeker. Kitabın tarihi gelişimine bakıldığında önce parşömen kağıtlara yazıldığını, daha sonra “kodeks” diye nitelendiren günümüze yakın kitap formatı hâlini aldığını söyler. Avrupa ile Çin arasındaki matbaa gelişimi farkının, Çin’in alfabesinin birbirinden farklı, resimli harflerden oluşuna bağlar. Batılı fonetik alfabe ise sadece 26 harf ve noktalama işaretlerinden oluştuğu için kolay gelişim gösterir. Sutherland basılan ilk kitaplarla önceki el yazmaları arasında fark olmadığını, el yazması mı yoksa baskı mı olduğunun ayırt edilmesinin zor olduğunu belirtir. Matbaanın gelişimiyle çoğalan kitaplar yeni bir sorunu da getirir: “Sahiplik sorunu.”

Edebiyatın en önemli unsurlarından birinin okur kitlesi olduğuna dikkat çeken Sutherland, okur kitlesini seçmen kitlesine benzetir. Okur kitlesinin de aynı seçmen kitlesi gibi tercihleri öngörülebilir değildir ve oldukça etkilidir. Yayıncıların bu

tercihleri önemsemesi gerekir. Tam tersi durumda yayıncılar iflas bayrağını çekebilir. Okur kitlesinin gelişimine bakıldığında 18. yüzyılda kentleşme ve ekonomik düzeyin artmasıyla birlikte okur kitlesi edebiyatta bir güç kazanmıştır. Sutherland bir başka benzetme yaparak okur kitlesi ile futbol kitlesini karşılaştırır. “Okur kitlesi bir futbol kitlesi kadar monolitik değildir” (2018: 156) diyen Sutherland, okur kitlesinin birbirlerine benzemeyen parçalardan oluştuğuna ve okur kitlesi tercihlerinin birbirlerinden farklı olduğuna vurgu yapar. Bu durumun kitapçılarda kitapların tür olarak kategorize edilmesinden anlaşılabilirliğini belirtir. Okur tercihleriyle yakından ilgilenen kitap endüstrisine de değinen Sutherland, kitap endüstrisinin “titiz ve kapsamlı” bir pazar araştırması yürüttüğünü söyler. Ayrıca günümüzde online alışveriş sitelerinden yapılan kitap alışverişlerinin okuyucu kitlesine ait bir profilin çıkarılmasında kullanıldığını belirtir. Yalnız yine de kitap endüstrisi okurların tercihlerini öngörebilecek bir noktaya gelmemiştir. Sutherland bu profilin sadece istekleri karşılamada işlerlik kazandıracağını belirtir.

“Edebiyat Cumhuriyeti Sınır Tanımayan Edebiyat” başlıklı bölümde edebiyatın küreselleşmesinden bahsedilir. Sutherland küreselleşmenin sadece “jeopolitik bir olgu değil, bir zihniyet” (2018: 338) olduğunu söyler ve bu zihniyetin bir parçası olarak edebiyatı da görür. Sutherland güçlü bir edebiyatın ulusal sınırlarını aşacağını ifade eder. Bu “sınırsızlık” veya küreselleşme edebiyata yön veren dinamik bir enerjidir. Sutherland edebiyatın küreselleşmesini sağlayan unsurların başında kitle iletişim sistemlerinin, uluslararası ticaretin ve belirli dünya dillerinin egemen olmasının etkili olduğunu söyler. Edebiyatın “dünya edebiyatı” olabilmesi için önünde aşması gereken bazı problemleri de vardır. Bu problemlerin başında dil gelir. Sutherland çevirinin “zahmetli bir iş” olduğunu ve “çoğu zaman yetersiz” kaldığını belirtir. Bu noktada çevirmen işinde ne kadar usta olursa olsun bu yetersizliğin değiştirilemeyeceğini vurgular. Çünkü Sutherland’a göre “çeviri doğası gereği kusurludur” (2018: 342).

Sutherland “Bestseller” (en çok satan kitap) terimi için yeni bir terim olduğunu ve en çok satan kitapların yer aldığı listelerin ilk kez Amerika’da hazırlandığını söyler. Bestsellerin Amerikanlaştırma eğilimini temsil ettiği için İngilizlerin çok satanlardan uzak durduğunu belirtir. Ayrıca bestsellerin, kitapların kalite ve çeşitliliğini azalttığını, “sürü tepkisi” oluşturduğunu, okurun gözetmesi gereken ayrımları engellediğini ve “kitaplar hipodromdaki atlar gibi birbirleriyle yarışamaz” (2018: 349) diyerek “en çok satanlar” a neden karşı çıktığını açıklar. İşin yayıncılık boyutuna bakıldığında yayınevleri “bestseller” e karşı çeşitli önemler almıştır. Bu önlemleri: “Tür”, “Devam Kitapları” ve “Ben-de-cilik” diye ayırır Sutherland. “Tür”, kitapların Bilim kurgu, Korku, Suç, Gizem vb. sınıflandırılmasıdır. “Devam Kitapları”, bir yazarı seven okur kitlesinin, o yazarın son çıkan kitabını sorgusuz sualsiz satın almasıdır. “Ben-de-cilik” ise öncü eserlerin taklit edilmesidir. “Yüksek” ya da “aşağı” edebiyat diye nitelendirmeye giden Sutherland, yayınevleri tarafından “aşağı” edebiyatın pazarlanmasının

nedenini “yüksek” edebiyatın maliyetini karşılamak için olduğunu söyler. Böylece “para için yazılan kitaplar masaya ekmeği getirir” (Sutherland, 2018: 347). Sutherland “yüksek” (klasik/nitelikli) olmayan edebiyata “çöp” demek yerine “popüler” teriminin kullanılmasının yerinde olacağını belirtir. Sutherland en çok satanları “günün kitapları” diye nitelendirip birçoğunun hızla gelip geçeceğini, çok azının uzun ömürlü olacağını söyler.

Sutherland’ın “Edebiyat Ömrünüzde...ve Ötesinde” başlıklı yazısında matbu kitap ile edebiyatın geleceğini ve geldiği noktayı tartışır. “Edebiyata harikulade biçimde hizmet” eden matbu kitabın “kendi devrini tamamlamış” (2018: 363) olabileceğini söyleyen Sutherland, e-kitapların geldiği noktadan bahseder. E-kitap formatı ile matbu kitabın çeşitli yönlerini kıyaslar. Sutherland’a göre edebiyat hangi forma bürünürse bürünsün, “bize nasıl sunulursa sunulsun geleceğin edebiyat dünyasını şekillendirecek üç temel özellikten” bahseder: Birincisi çok daha fazla edebiyat olacaktır. İkincisi edebiyatın bize geleneksel yolların dışında farklı yollardan (işitsel, görsel ve sanal formlardan) geleceğini ve üçüncü olarak edebiyatın yeni paketler halinde bize ulaşacağını söyler. Yazar edebiyatın geleceği konusunda umutlu ve edebiyatın sonsuzluğu konusunda emin, şu sözlerle kitabını sonlandırır:

“İnsan zihninin harikulade yaratıcı ürünü edebiyat, yeni şartlara uyum sağlayarak hangi formlara bürünürse bürünsün sonsuza dek hayatımızın bir parçası olacak ve hayatlarımızı zenginleştirecek. Hayatlarımızı diyorum ama hayatlarınız ve çocuklarınızın hayatları demeliyim” (Sutherland, 2018: 372).

John Sutherland *Edebiyatın Kısa Tarihi*’nde edebiyat tarihini sözlü dönemlerden ele alıp, edebiyatın dijital ekranlarda (e-kitap) görülen şekline kadar konuyu getirir. Eser, anlatım olarak okuyucuya oldukça rafine bilgiler aktarmaktadır. Kitabın isimlendirilmesinde “tarih” ibaresi bulunsa da eser, mevcut edebiyat tarihini yazmanın yanı sıra edebiyata yüzyıllar içerisinde ne olacağına dair tahminler yürütmesi, kitabı bilindik tarih kitaplarından ayıran bir özelliktir. Değerlendirmeyi noktalamadan önce kitabın adlandırılması hususunda şunun da belirtilmesinde fayda var: Kitabın adı her ne kadar *Edebiyatın Kısa Tarihi* olsa da kitap, adı konusunda okuyucuyu yanıltıyor denilebilir. Çünkü kitapta bütüncül bir edebiyat dünyasına değil, İngiliz edebiyatı ve Batı edebiyatına ağırlıklı olarak yer verilir. Kitap okuyucu tarafından edinilmeden önce, kitabın adına dayanarak, kitabın içeriği konusunda zihinde canlanan kapsayıcı bir edebiyat tarihinden bahsedileceği düşüncesidir. Kitabın çoğunluğunu oluşturan bölümlerin İngiliz edebiyatından ve Avrupa edebiyatından bahsedip örnekler barındırması ve İngiliz yazarların ayrı başlıklarda işlenmesi, kitap adının “İngiliz/Avrupa Edebiyatının Kısa Tarihi” olarak adlandırılmasının daha doğru bir tercih olacağını gösteriyor. Özellikle kitabın Doğu edebiyatından bahsetmemesi -az da olsa Uzak Doğu ülkeleri olan Çin ve Japonya’ya değiniliyor- bu savı güçlendiriyor. Edebiyatın tarihine giriş niteliği

taşıyan *Edebiyatın Kısa Tarihi* kitabı samimi, yalın üslubuyla okuyucuya başka kapıları da aralayacaktır.

Kaynakça

Sutherland, John. (2018). *Edebiyatın Kısa Tarihi*. (Çev. Tufan Göbekçin), Alfa Yayınları, İstanbul.